

UKRAJINA: CO UKÁZALY PRVNÍ ČTYŘI TÝDNY PUTINOVY TŘÍDENNÍ VÁLKY

Jiří Pešek & Nina Lohmann

Fakulta humanitních studií UK

Ukraine: What the First Four Weeks of Putin's Three-day War Have Shown

Abstract: Russia's invasion of Ukraine in 2022 confronts a peaceful Europe with a shocking war that respects neither the established order nor international law and conventions. Ukraine has surprised the world with its heroic and effective defence. Russian President Putin's plan to quickly and easily conquer a smaller neighbouring country has effectively failed, and his army has suffered huge losses. This essay analyses the major features of the first month of the war, the painful "awakening" of the Western democratic community of states, the preconditions for a successful Ukrainian defence, and the reasons for Russia's failure. The second part of the text examines the looming, unexpectedly large and complex global implications of Russia's "special operation" in Ukraine. The negative consequences of Russia's brutal aggression for Ukraine, Europe, Africa, and the Middle East are enormous. The ways to address them have not yet even begun to be seriously discussed.

Keywords: *Ukraine; Russian war against Ukraine; Russian imperialism; Putin, Vladimir*

Svět po ruském přepadení Ukrajiny už nikdy nebude stejný jako před 24. únorem 2022. Komentátoři tento den přirovnávají k 11. září 2001. Válka, o níž se v Rusku nesmí mluvit jako o válce, přináší celou řadu šokujících překvapení a rychlých změn evropské i světové politiky, ekonomiky, sociální situace i náhledu na další rozsáhlá pole soudobé reality. V průběhu několika dní až

týdnů se semkli i Evropané (snad s výjimkou některých, ve vzorcích minulosti nadále setrvávajících, evropských vlád). Hluboké proměny ještě doznají mnohé technické, finanční, organizační i politické struktury a mechanismy, na které byla Evropa, ale v mnohém i celý svět, po desetiletí zvyklá.

Předkládaný – v principu esejistický – text si vzal za cíl upozornit na vybrané aspekty této problematiky. Oporu autorům může jen v omezené míře tvořit odborná literatura, protože se jedná především o dramatické změny posledních týdnů a dní. Pramenným východiskem se proto stala aktuální mezinárodní žurnalistika, poskytující velmi bohatou, dílem ovšem zatím málo reflektovanou faktografii, ale i pokusy o interpretaci jevů a dějů. Naším záměrem je načrtnout obraz komplexnosti a hloubky změn i problémů: problémů samých i problémů s politickou či společenskou recepcí skutečností, které se dnes dramaticky proměňují. Nejprve se pokusíme načrtnout obraz situace po prvním měsíci války a poté zauvažovat nad jejími důsledky pro Evropu a celý svět.

Opět horká válka v Evropě

V časných hodinách 24. února 2022 začala ruská armáda bombardováním ukrajinských měst a vojenských základen agresivní válku, resp. v dikci ruského prezidenta „zvláštní vojenskou operaci“ proti Ukrajině. Šok to byl hrozný – ovšem daleko více pro vlády i občany evropských států (Freedland 2022), případně pro vládu USA, než pro Ukrajince. Ti totiž za prvé mají s nevyhlášenou válkou Ruska proti Ukrajině již osmiletou zkušenost (i když do té doby regionálně omezenou pouze na Krym a části ukrajinských provincií Luhansk a Doněck) a na radikální rozšíření ruských vojenských operací se zřejmě velmi důkladně připravili. A za druhé: toto přepadení nebylo nijak překvapivé.¹

Ruský prezident Vladimir Putin, podobně jako kdysi Adolf Hitler, své expanzivní záměry dokonce předem veřejně avizoval a zdůvodňoval. Činil tak v řadě veřejných vystoupení a od roku 2020 v pseudohistorických statích (Putin 2020; srov. Lavrov 2016), které (ať už je koncipoval on sám, nebo mu byly připraveny) byly zveřejněny pod jeho jménem. Naposledy před válkou pak shrnul

¹ Již v říjnu roku 2014, tedy půl roku po ruském napadení Krymu a počátku bojů v Luhansku a Doněcku napsala tehdejší ředitelka Herder-Institut für Historische Ostmitteleuropaforschung v Marburgu důkladnou analytickou studii o krizi na Ukrajině a ruské intervenci: „Uprostřed Evropy vede jaderná mocnost válku proti sousední zemi, která je po občanské revoluci nestabilní a zranitelná. Jsme diváky toho, jak umírají tisíce lidí a jak se jeden z nejdůležitějších průmyslových regionů oné země mění v trosky. Víme, kdo tuto válku začal a proč“ (Wendland 2014: 13).

svůj „originální“ pohled na tuto problematiku v hodinovém televizním projevu 21. února 2022, kdy proklamoval uznání suverenity dvou východoukrajinských separatistických republik (Putin 2022).

Je symptomatické, že v těchto textech Putin, a tím více „multiplikátoři“ jeho idejí, vystupují vůči Ukrajině a Ukrajincům z pozic jednak obnovujícího se ruského impéria, které bez Ukrajiny nemůže autenticky fungovat,² jednak jako svého druhu koloniální velmoc vůči (rasově méněcenné) kolonii. Putin ve svých promluvách k ruskému národu sice hystericky nadává ukrajinským elitám, v principu je však vidí jako pouhé korupční loutky v rukou USA. Jeho protivníkem tak není reprezentace menšího západního souseda, nýbrž NATO, a zejména Washington coby původce všeho zla, a to již od konce II. světové války. V tom kontextu je třeba připomenout, že komunistické Rusko se vlastně již od dvacátých let nejraději srovnávalo se Spojenými státy americkými a nechávalo se jimi inspirovat (především k nejrůznějším megaprojektům), zatímco na Evropu (k níž se někdy, zejména kulturně, počítalo, jindy se stavělo proti ní coby euroasijská mocnost) kremelští vládcí velmi často pohlíželi jako na méněcenného, historicky již odpočítaného partnera i protivníka. Německý historik Martin Schulze-Wessel (2022) charakterizuje aktuální Rusko jako „nacionalizující se impérium“ usilující o rekolonializaci východní Evropy.

Problémem bylo, že nejen ukrajinská, ale i západní, experty na východoevropskou problematiku vyslovená varování před pravděpodobnou expanzí moskevské diktatury na území menšího západního souseda nechtěl ze státníků nikdo slyšet. Ostatně i sami experti a mnozí na tuto oblast zaměřeni žurnalisté se ještě v době, kdy se už na ukrajinských hranicích (před zraky západních satelitů) formovala ruská útočná seskupení o velikosti bezmála 200 000 mužů, podpořených dalšími 30 000 vojáky tak zvaných lidových republik Doněcka a Luhanska, plus příslušné vojenské techniky, předháněli v argumentech, proč tu rozhodně k ničemu nedojde. O to větší bylo zděšení, „když k tomu došlo“.³

² Německý historik, do nedávna *Russlandversteher* (= člověk s porozuměním pro ruské zájmy) Jörg Baberowski, charakterizoval Putinovu pozici v jeho řeči z 24. února 2022 slovy: „Putin, chladně kalkulující technik moci, byl poprvé bez sebe. Jeho televizní projev, v němž se snažil útok legitimizovat, hovořil o vášni, nenávisti a zraněné cti, o hněvu nad ztrátou impéria a Ukrajiny, místa, s nímž se většina Rusů cítí úzce spjata a které je pevně zakotveno v zakladatelském mýtu ruského impéria“ (Baberowski 2022). K významu Ukrajiny pro znovuetablování ruského impéria srovnej i příspěvek profesora Ukrajinské katolické univerzity ve Lvově Hrytsak 2022.

³ Pro přehled událostí od 24. února do 20. března 2022 viz Institut für Sicherheitspolitik 2022.

David versus Goliáš

V té první chvíli nikdo nedával Ukrajině šanci na to, že by se snad mohla ubránit náporu jedné z největších a – přinejmenším v jejich početných prezentacích – nejmodernějších armád dnešního světa. A mluvčí ruského diktátora také hned hlásili oslnivé vojenské úspěchy, zničení většiny ukrajinského letectva, radarů, skladišť munice a vojenského materiálu, jakož i postup ruských tanků do hloubi ukrajinského území.

Ruská prezentace invaze, provázená nadto agresivní rétorikou, směřující zejména proti prezidentu republiky a její vládě (Stanley 2022), byla tak impresivní, že prezident USA veřejně nabídl ukrajinskému prezidentu Volodymyru Zelenskému a jeho rodině okamžitý odvoz do exilového bezpečí. Odpověď drobného ukrajinského prezidenta, vzhledem k jeho minulosti „komika“ politicky podceňovaného a co do realizace jeho volebních projektů zatím vlastně dosud ne příliš úspěšného, ukrajinskou veřejností stále méně oceňovaného muže z Kyjeva, však Joe Bidena a poté zřejmě celý svět zcela zaskočila: „Bojuje se zde. Nepotřebuji odvoz, potřebuji střelivo!“⁴

Tato ikonická věta západní svět zaskočila (a ikonických vět, které se rázem staly součástí euroatlantického *common sense*, zaznělo v prvních dnech války z Ukrajiny více. Připomeňme alespoň slavnou odpověď obránců Hadího ostrova na výzvu ruského křižníku ke kapitulaci: „*Русский военный корабль иди на хуй!*“). Ukázalo se, že „Západ“ – ale obdobně i Moskva – ví neskonalé málo o mentalitě, odolnosti a bojovém odhodlání Ukrajinců. Že všichni žili s představou, která neodpovídá skutečnosti. Svět zjistil, že o čtyřicetimilionovém národě, vzdáleném jen dvě hodiny letu z Berlína nebo Prahy, prostě nemá jasné vědomosti. S pocitem „rasové nadřazenosti“ unijních Evropanů se velmi mnozí, včetně stratégů, zatím dívali na Ukrajince a Ukrajinky jen jako na zdroj levné a údajně nepříliš kvalifikované pracovní síly. Měli rychle poznat, že realita je odlišná.

Armáda, kterou prezident Putin ve svém ranním projevu z 24. února vyzval ke kapitulaci,⁵ přežila první nápor Rusů sice se ztrátami, ale v bojeschopném

⁴ „*The fight is here. I need ammunition, not a ride*“ (Braithwaite 22. 3. 2022).

⁵ Putin se ve svém projevu z 24. února obrátil na důstojníky ukrajinské armády s následujícím apelem: „Soudruzi důstojníci, vaši otcové, dědové a pradědové nebojovali proti nacistickým okupantům a nebránili naší společnou vlast, aby umožnili dnešním neonacistům uchopit moc na Ukrajině. Přísahali jste věrnost ukrajinskému lidu, a ne juntě, protivníkovi lidu, který Ukrajinu drancuje a ukrajinský lid ponižuje. Vyzývám vás, abyste odmítli plnit jejich zločinné příkazy. Vyzývám vás, abyste okamžitě

stavu (Institut für Sicherheitspolitik 2022: 2). Bylo to dáno nejen tím, že její vedení po řadě jednoznačných signálů o blížící se agresi decentralizovaně rozmístilo většinu jednotek i techniky z kasáren a letišť do bojových prostorů, ale i skutečností, že velká většina armádních formací, pravidelně se střídajících na doněcko-luhanské frontě, získala za léta 2014–22 přímé bojové zkušenosti. Ruská ofenziva tak pro ně byla jen zesíleným pokračováním osm let trvající války, a nikoliv nenadálým šokem. Významná byla i zkušenost od roku 2014 probíhající koordinace, strukturální modernizace a společných cvičení s jednotkami NATO.

Prezident, který nechtěl kapitulovat, ale důrazně žádal Západ o vojenskou podporu proti agresorovi, vzbudil respekt či dokonce nadšení nejen na Západě, ale i mezi občany a vojáky svého státu. Najednou se ukázalo, že i v „postheroické době“ (Rotte – Schwarz 2010: 64–67) hrají za krizi velké a silné osobnosti stejně významnou roli jako ve starších epochách. A obdobně se prokázalo, že v naší době extrémně vzrostla role komunikace: jak prezidenta a vedení země s vlastními občany, tak politická a diplomatická komunikace vedení přepadené země se zahraničními politickými elitami a – to je (po heroické době revolucí roku 1989 a bezprostředně následujících let) (srov. Havel 1990) vlastně novum – se zákonodárnými sbory v Evropě i USA.

Zelenský svými každodenními, rozhodnými, ale neagresivními a živě komponovanými promluvami udržuje morálku občanstva i armády a zároveň je vlastně všudypřítomný po celém světě od US kongresu, přes britský parlament, německý Bundestag až po izraelský Kneset. Přitom se prezident, hovořící k občanům, státníkům i zahraničním zastupitelským sborům z protiletectvého krytu, z ulic či od svého stolu snad (?) v prezidentském paláci prezentuje neformálně, ve vojenské bundě nebo tričku jako cíleně „neúřední“ osoba, jeden z obránců Kyjeva a země (Becker 2022). Zelenský si tak prakticky od prvního dne získal sympatie a podporu celého světa. Vlastně jen silou komunikace dotlačil například vládu USA k podstatnému zvýšení vojenských dodávek na Ukrajinu (Zelenskyj 2022).

Zkušený herec, režisér a producent tu v ohromné míře využil svůj komunikační a symbolický potenciál. Ten – například při opakovaných výzvách Putinovi k přímému jednání – podstatně vyvažuje vojenskou slabost ukrajinské pozice. Překvapivé ale je, že ohromný komunikační výkon suverénně a elegantně,

složili zbraně a vrátili se domů. Vysvětlím, co to znamená: vojenský personál ukrajinské armády, který tak učiní, bude moci volně opustit zónu bojů a vrátit se ke svým rodinám“ (Putin 2022).

a přitom velmi často otevřeně bez vší „diplomatické zdvořilosti“,⁶ opakovaně podává také řada ministrů ukrajinské vlády a jejich vyslanců v zahraničí, ba dokonce i mnoho regionálních či lokálních představitelů.

Obdobně inspirující a jak v Rusku, tak i na Západě nečekané jsou postoje běžného ukrajinského obyvatelstva. V evropské žurnalistice a zřejmě i v kremelském uvažování dosud panovala představa o rozdělené a podél jazykových linií rozhádané mnohonárodnostní zemi, jejíž ruskojazyčná východní polovina zcela přirozeně tenduje ke spojení s „velkým ruským národem“.⁷ O tuto představu se zřejmě opírala i strategie Putina nátlaku a posléze útoku na Ukrajinu. Zde se však ruské jednotky setkaly s jednotným občanským národem, zaťatě bránícím svoji zemi proti vraždícím nájezdníkům. Je dokonce možno říci, že to byl právě Putin, resp. od roku 2014 trvající ruská agrese na východní ukrajinské hranici, kdo stmelil Ukrajince do jednotného národa.

V rozhovoru s německým novinářem Michaellem Martensem k tomu říká černigovský guvernér, původní kvalifikační historik, dr. Sergij Osatčuk: „To, co nám v této válce dává absolutní převahu, je silná vůle zachovat náš stát, bránit naši svobodu a zachovat naši suverenitu. Nemáme kam uhnout. Putin vede proti Ukrajině vyhlazovací válku. Buď se budeme bránit do posledního výstřelu a přežijeme, nebo jako národ zanikneme“ (Martens 2022). Na Martensovu poznámku, že bojová morálka mnoha Rusů je naopak považována za špatnou a nechtějí jít do takzvané „bratrovražedné války“, Osatčuk odpovídá: „Mohu jen doporučit, aby předpoklady a formulace, jako je ta o ‚bratrovražedné válce‘, byly užívány velmi opatrně. Tento termín už prostě není relevantní. Tito takzvaní bratři nás napadli. Ukázali, že nejsou ani křesťané, ani pravoslavní, a už vůbec ne bratři.“

A k jazykové stránce ukrajinské jednoty Osatčuk dodává: „Všude na Ukrajině bude moci ruština zůstat hrdým jazykem ukrajinských vlastenců, protože ruský mluvící Ukrajinci na jihu, východě a severu naší země se projeví jako

⁶ „To, že Melnyk není všude oblíbený, pravděpodobně souvisí i s tím, že Němce konfrontuje s jejich životními lžemi. K těm patří přesvědčení, že bezpečnost je dosažitelná pouze po dohodě s ruským despotou a že Putin vlastně není tak špatný. Že geopolitické nároky Ruska musí být uspokojeny, aby bylo možné žít v Evropě v míru. Nebo že závislost na ruském plynu a ropě nepředstavuje pro Německo problém“ (Wegner 2022).

⁷ Téma otevřel, resp. svoji imperiální pozici definoval v létě 2021 Vladimir Putin jednou ze svých historických „studií“ – Putin 2021. Pikantní je, že tu Putin používá pro Ukrajinu historický název „Malé Rusko“. Tento název totiž záměrně používaly carské úřady v 19. století, aby bylo jasné, že žádná ukrajinská kultura neexistuje. Ve druhé polovině 19. století bylo cenzurou zakázáno dokonce i používání slova „ukrajinský“, srov. Schmidt – Veser 2021, kde autoři komentují Putinův spis s oporou v pracích dějepiseho klasika této problematiky; Kappeler 1994, 2003, 2017.

ti největší vlastenci. Postavili se ruským tankům holýma rukama, bránili svou vlast se zbraní v ruce i jako civilisté. Ukázali, že chtějí zachovat Ukrajinu jako svůj stát a jsou připraveni za to zemřít. Proto je dnes zvuk ruského jazyka z úst ukrajinských vlastenců synonymem západoukrajinského dialektu ukrajinského jazyka z Haliče nebo Bukoviny.“

Náboženská dimenze války: ortodoxní církev proti ortodoxní církvi

Ve sporu o moskevské a ukrajinské pojetí nezávislosti však nejde pouze o jazyk. Putinova válka je zároveň válkou náboženskou, resp. pokusem o přinejmenším symbolické znovunastolení moci moskevského patriarchy nad Ukrajinou. Ta je většinou pravoslavnou zemí, žádná konfese však nemá postavení státní církve. 59 % obyvatel patří k jedné ze dvou pravoslavných církví, dalších 35 % je rozděleno mezi pestré spektrum církví od řeckokatolické na západě Ukrajiny až po budhisty, muslimy a samozřejmě ve dvě rozštěpený zbytek kdysi ohromné židovské komunity. Už na Euromajdanu 2014 se ukázalo, že církve jsou schopny a ochotny dalekosáhle spolupracovat. A platí to dodnes.⁸ Jen necelých 6 % Ukrajinců se deklaruje jako „bez vyznání“.

Ortodoxní církev dlouho spadala pod svrchovanost moskevského patriarchy (dnes Kyrill I., blízký přítel a podporovatel Vladimira Putina). V roce 2018 byl však dovršen proces konsolidace a osamostatnění Pravoslavné církve Ukrajiny, autokefální církve kyjevského patriarchátu, působící zejména v západní polovině země. Ta se s 45,7 % všech obyvatel Ukrajiny stala největší, na Moskvě nadále nezávislou církví země (Gnauck – Schmidt 2018; Bucholz 2018; Bremer 2018; Brüning 2018; Krawchuk – Bremer 2016). Moskevskému patriarchátu zůstala až do počátku války věrná menší Ukrajinská pravoslavná církev (13,6 %). Ani její vztah k Moskvě však není stabilní: Patriarcha Kyrill I. požehnal válce proti Ukrajině,⁹ respektive ji 5. března prohlásil za oprávněnou obranu proti hříchům

⁸ Zkušený varšavský korespondent Frankfurter Allgemeine Zeitung Gerhard Gnauck k tomu napsal: „Válka na Ukrajině vedla v řadě ohledů ke sblížení a spolupráci mezi vyznáními a náboženstvími. Po vypuknutí války vyzval rabín Bleich ke společné modlitbě křesťanů a židů. Několik hodin před vypuknutím války zaslala mezináboženská rada WRZIRO, do níž patří téměř všechny křesťanské, židovské a islámské komunity, dopis ruskému prezidentovi Vladimíru Putinovi. „Žádáme Vás ve jménu Nejvyššího, abyste zastavil válečný požár, neboť je to ve Vaší moci.““ (Gnauck 2022a).

⁹ Holm, Kerstin, *Russisch-orthodoxe Kirche: Brudermord aus Neid*, Frankfurter Allgemeine Zeitung 26. 2. 2022 a *táž*, *Russlands Patriarch im Krieg: Feldzug gegen die Sünde*, Frankfurter Allgemeine Zeitung 26. 2. 2022.

Západu (hlavně proto, že na Ukrajině jsou homosexuálové považováni za plno-právné občany a pořádají se tam Gay-Pride-Parade). Obratem mu oponoval jemu formálně podřízený kyjevský metropolita Onufrij a varoval před hrůzami bratrovražedné války. Nemalá část věřících se poté postavila proti Kyrillovi a odmítla tradiční modlitby za jeho zdraví. Nyní se skupina kněží ze střední Ukrajiny dožaduje synody a odpoutání i této „zbytkové“ církve od Moskvy. Očekávají se masové přestupy k Pravoslavné církvi Ukrajiny (Gnauck 2022a).

Moskva reaguje na tento vývoj neuroticky: Ruská komanda se kyjevského nemoskevského metropolitu Epifanije opakovaně (neúspěšně) pokusila zlikvidovat. Ten se veřejně modlí „za oběti ruského státního terorismu“ a hrozí původcům války „hněvem Božím“ (Gnauck 2022a). Ukrajinští obyvatelé i představitelé se z těchto důvodů nejednou vyjadřují o této válce jako o boji Ukrajiny proti nevěřícím, tedy proti nepříteli, který nerespektuje církev, církevní azyl, ničí kostely a opakovaně ostřeloval např. věřící vycházející z kostela. Do boje proti Rusům jako nepřátelům vlasti volali ale též představitelé židovské i muslimské komunity. Nesmírně emotivně a důrazně odsoudil válku ve vystoupení na youtube například kyjevský rabín Moše Ruben Asman – přitom nebyl agresivní vůči Rusům, ba ani ruským vojákům, nýbrž nejhůře proklínal zejména ty občany Ruska, jimž je brutální útok na Ukrajinu lhostejný (Asman 2022).

Ruská armáda v rozkladu

Při sledování ruského útoku je třeba říci, že byl a je šokující nejen svou brutalitou, ale také pozoruhodnou profesionální nefunkčností ruské armády. Je třeba si položit kritickou otázku: „Tak toho se NATO po léta bálo?“ (NATO se ovšem samozřejmě obávalo a obává především ruských atomových zbraní.) Generální útok na Ukrajinu byl podle mínění odborníků (mj. aktuálních nejvyšších představitelů polské nebo německé armády)¹⁰ ruskou generalitou špatně naplánován, opíral se o hluboce nekvalitní zpravodajskou přípravu, apriorně počítal s proruským nadšením části obyvatelstva a s rezignací velkých segmentů armády na odpor. Navíc byla ohromná ofenzivní akce v nezanedbatelné míře realizována jednotkami „základáků“, tedy místo zkušených a dobře vycvičených profesionálů byli do mezinárodním právem zakázaného napadení jiného státu

¹⁰ Srovnej interview se šéfem generálního štábu polské armády, generálem Mieczysławem Goculem (Wysocka-Schnepf 2022). V podstatě identicky se v německých médiích vyjádřil generální inspektor Bundeswehru, generál Eberhard Zorn.

(ruské zákony nasazení branců v zahraničí zakazují) nasazení mladičtí vojáci, jimž nebylo řečeno, že půjdou do války nebo kteří byli až krátce před začátkem bojů pod nátlakem nebo zcela podvodně donuceni podepsat reverz o několikaleté službě v armádě – tedy i v zahraničí.¹¹

Neméně překvapivá byla špatná kvalita ruské vojenské techniky – zbraní i logistiky. Mnohé vypovídá již skutečnost, že ruskému letectvu, které údajně hned první den zničilo vzdušné síly protivníka, se ještě měsíc po začátku války nepodařilo ovládnout ukrajinský vzdušný prostor, a tedy zajistit pozemním jednotkám potřebné krytí. Je to dáno jednak tím, že ruské letectvo nedisponuje řadou závažných moderních systémů pro vedení radiové války, jednak skutečností, že včas decentralizované ukrajinské letectvo zasahuje od prvních dnů války namnoze až dodnes – samozřejmě ve velmi omezené míře. Ještě zajímavější jsou dnes údaje o velmi špatném technickém stavu Ruskem nasazených protizemních raket. Podle agenturou Reuters zprostředkovaných informací z Pentagonu selhalo z více než 1100 na ukrajinské cíle vypálených ruských střel s plochou drahou letu Kh-555 a Kh-1 celkem 20 až 60 %.¹²

Zároveň dobře vycvičení Ukrajinci (díky bohatým předválečným i aktuálním dodávkám moderních protiletadlových raket, zejména lehkým, z ramene odpalovaným americkým Stingerům, které decimovaly ruské letectvo již v Afghánistánu) do té míry nutí ruské letce udržovat odstup, že ruské letectvo nemůže ani přímo podporovat bitevní i transportní vrtulníky. Ty se následně stávají v pozoruhodné míře obětí zásahů pozemních raket. Již vůbec pak Rusové nemohou (po ztrátě velkých dopravních letadel s jednotkami výsadkářů v prvních dnech války) nad ukrajinským územím užívat dopravní letectvo. Rozsáhlé ruské bombardovací akce proti ukrajinským městům jsou proto vedeny buď

¹¹ Viz rozhovor s Alexem Lissitou, ředitelem IMC Agro v Černigovské oblasti: „Na našich polích občas ležely stovky mrtvol. Válka probíhala v několika fázích. V první fázi přijely kolony 40 až 50 vozidel z Ruska a také z Běloruska, z nichž některé byly následně poškozeny nebo zničeny ukrajinskou armádou. V této první vlně bojovaly v podstatě děti! Byli to osmnáctiletí nebo dvacetiletí vojáci z autonomních ruských republik, ze Sibiře. Neměli tušení, co tu vlastně dělají. Během prvního týdne byli nemilosrdně postříleni a zabiti. Ti, kteří přežili, rychle zmizeli, takže na polích stále leží mnoho mrtvol. Podle našich pracovníků bylo z našeho regionu do Běloruska odvezeno více než 2000 těl. To ovšem nemohu říci s jistotou. Možná mezi nimi byli i zranění“ (Gnauck 2022b).

¹² EURACTIV.com with Reuters, *Up to 60% failure rate for some Russian missiles in Ukraine, US officials say*, EURACTIV.com 25. 3. 2022, dostupné z <https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/up-to-60-failure-rate-for-some-russian-missiles-in-ukraine-us-officials-say> [cit. 2022-03-25], resp. s odkazem na týž zdroj: *Neúspěšnost ruských střel se pohybuje až okolo 60 procent, uvádí americké zdroje*, ČTK 25. 03. 2022, dostupné z <https://www.ceskenoviny.cz/zpravy/neuspesnost-ruskych-strel-se-pohybuje-az-okolo-60-procent-uvadi-americke-zdroje/2182992> [cit. 2022-03-25].

pozemními raketami, odpalovanými z ruského a běloruského území, nebo raketami vypouštěnými z letadel, letících opět nad ruským územím. Přesnost zásahů pak dostačuje k plošnému ničení měst, nikoliv však malých vojenských cílů.¹³

Ukrajinská armáda pak má řadu systémů „inteligentního malého letectva“, tedy především různých typů dronů (nejvýznamnější jsou turecké, ukrajinskými motory koprodukcčně poháněné drony Bayraktar, používána je ale i americká a další technika včetně „sebevražedných“ protitankových dronů). Těmi je ukrajinská armáda schopna účinně blokovat nebo dokonce dlouhodobě zastavovat pohyb ruských tankových kolon a ničit ruské raketometry. Předpokladem ukrajinského úspěchu je opět vysoká kvalifikovanost obslužného personálu těchto systémů.

Oproti tomu ruská armáda poslala např. do pozemních operací nejen moderní tanky a raketometry, ale i bojovou techniku zcela antikvární, nadto evidentně špatně udržovanou. A občas i ty nejmodernější a nejdražší systémy naložila na stará a neudržovaná nákladní auta, která pak zkolabovala v polích a stala se kořistí ukrajinských jednotek či domobranců, „vyzbrojených“ odtahovými traktory, jedním ze symbolů této války. V invazních jednotkách především fatálně selhalo zásobování pohonnými hmotami i potravinami.¹⁴

Ještě závažnější je, že se (přínejmenším v některých segmentech bojiště) úplně zhroutila armádní šifrovaná komunikační struktura, nepřipravená na provoz v situaci, kdy tatáž armáda zničila přenosovou soustavu 3G/4G na území napadeného státu. Jednotky ztratily možnost utajené komunikace a nejednou nouzově přešly na otevřené telefonování mobily, zabavenými civilnímu obyvatelstvu (vlastním vojákům byly telefony odebrány, aby nemohli referovat rodinám o poměrech a ztrátách, a ukrajinská strana nadto na svém území zablokovala ruská čísla). Ukrajinci tak mohou odposlouchávat otevřenou komunikaci ruských důstojníků a pružně reagovat (Kasík 2022). Navíc přísná ruská armádní hierarchie rozhodování omezuje flexibilitu reagování jednotek na proměny taktické situace. Komplikace a neočekávané situace musí na místě řešit vysocí důstojníci. Důsledkem jsou zcela neočekávané ztráty celé řady nejvyšších ruských

¹³ K přesnému zásahu samozřejmě může dojít, nikoliv však raketou. Viz patrně cílenou likvidaci exilové ruské novinářky Oxany Baulinové v Kyjevě 25. března 2022. Ta byla, podle Wim Zwijnenburga z organizace Bellingcat, zabita spolu s několika dalšími lidmi ruskou dronou KUB-BLA, řízenou z dálky zhruba deseti kilometrů. Srovnej: *Zabití ruské novinářky v Kyjevě byla cílená vražda, tvrdí expert na drony*, Seznam zprávy 25. 3. 2022, dostupné z <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/zahranicni-zabiti-ruske-novinarky-v-kyjeve-byla-cilena-vrazda-tvrdi-expert-na-drony-195485> [cit. 2022-03-25].

¹⁴ Monopol na zásobování armády má Putinův přítel Prigožin, majitel žoldnéřské Wagnerovy armády (Neumann – Dobbert 2021).

důstojníků. K 25. březnu zahynulo podle ukrajinských údajů sedm z odhadnutých cca dvaceti do akce nasazených generálů (plus jeden admirál) (Wikipedia 2022). Něco podobného moderní historie válek snad nezná (Detsch 2022).

Neočekávaně vysoké jsou i souhrnné ruské ztráty. Ukrajinské vedení hovoří po měsíci bojů o bezmála 15 000 mrtvých ruských vojáků. Spojené státy uvádějí interval 7–15 000 padlých ruských vojáků plus 30–40 000 zraněných, nezvěstných a zajatých. To znamená, že jen během prvních tří týdnů bojů byla vyražena pětina až čtvrtina nasazených ruských vojáků.¹⁵ Pro srovnání: Sovětská armáda ztratila za deset let války v Afghánistánu oficiálně 14 765 mrtvých (neoficiálně přes 70 000), převážně nikoliv Rusů, nýbrž vojáků pocházejících z tehdejších svazových středoasijských republik (Krivosheev 1997). Dnešní ztráty jsou zdrcující, pro armádu zahanbující a mezinárodně dehonestující. Především však nic podobného nebylo při přípravě „speciální operace“ předem zakalkulováno. S přiznáním a zejména vysvětlením těchto ztrát má Moskva i přes svoji tradici „nešetřit vlastní vojáky“ ohromné problémy.¹⁶

Jak tuto skutečnost vysvětlit? Nejde jen o ruské strategické i taktické chyby a špatnou přípravu „speciální akce“. Po rozpadu SSSR dlouho dezolátní ukrajinská armáda prodělala v době vlády prezidenta Petra Porošenka ohromný kvalitativní skok – mimo jiné díky soustavné spolupráci s NATO. A její náskok nad mocným sousedem se ještě zvýšil v posledních dvou letech. Je to ve srovnání s ruským protivníkem armáda výrazně kvalifikovanější, vycvičenější, bojově zkušená a nadto v aktuální situaci posílená masu záložníků, dílem vysoce technicky a inforaticky kvalifikovaných. Nelze též zapomenout na rozsáhlou, do vojenských struktur integrovanou domobranu, přejímající od armády řadu méně kvalifikovaných funkcí. A samozřejmě jde o ozbrojené síly, které jsou – z pohledu skeptických a zpozdilých Středoevropanů – až nepochopitelně silně motivované.

¹⁵ Srovnej interview s generálem mimo službu Benem Hodgesem, bývalým velitelem US-Army v Evropě –Badenhop 2022. Podle Hodgese přesahují ruské ztráty za první tři týdny souhrnné ztráty armády USA v Iráku a Afghánistánu za léta 2003–22. Mezi důvody generál uvádí: „Problémy, do kterých se nyní dostala ruská armáda, jsou projevem desetiletí trvajících korupce v ruském vojenském aparátu, na ministerstvu obrany, v průmyslu i ve vládě. Mluvíme o desetiletích falešných zpráv, nepravd a přehánění, pokud jde o sílu, kapacitu a připravenost vojsk v tomto komplexu. Ani vynaložení velkého množství peněz na vybavení a zbraně, jak to udělali Rusové, nezaručuje silnou a efektivní armádu. Tato korupční tradice v jistém smyslu armádu vyčerpala. Ruská vláda oficiálně hovoří o 900 000 vojáků ve zbraní. Byl bych však velmi překvapen, kdyby toto číslo bylo skutečně vyšší než 600 000 – a to ani nemluvíme o skutečné bojové připravenosti ve vojenském smyslu.“

¹⁶ Je nicméně skutečností, že na jisté ztráty se ruská armáda předem připravila, srov. Švamberg 2022. Konkrétně jde o mobilní krematorium IN-50.1.

Nová Sýrie?

Morální porážka Rusů, jejichž nejvyšší velitel a diktátor nemá prostor pro couvnutí, ovšem záhy a nutně vedla k proměně modu války: Z plánované „policejní akce“ nebo ozbrojeného výletu ve stylu „anšlusu“ Rakouska roku 1938 se stala problematická, dnes již de facto prohraná válka. Prohlášení nejvyššího velení ruské armády z 25. března 2022 o dosažení předem určených cílů a počátku stahování vojsk do Luhanské a Doněcké oblasti nelze interpretovat jinak než jako příznání debaklu, i když to nutně neznamená, že Rusové rezignují na původní cíle (Adams 2022). Ruské velení proto velmi záhy přešlo na „syrský modus“, tedy ruským letectvem při podpoře Assadových vojsk vyzkoušenou proměnu vojenského střetnutí v pokus o zlomení nepřítele cestou plošné likvidace sídel a ohromných masakrů civilního obyvatelstva (Danda 2022). To znamenalo omezení ofenzivních pozemních akcí, při nichž ruské tankové klíny bezúspěšně narážely na ukrajinskou, západními raketami vyztuženou obranu nebo dokonce končily v bahně jarních polí (v důsledku „*jarní rasputicy*“) nebo v cílených záplavách u Kyjeva (Morcinek 2022).¹⁷

Namísto frontového boje, či přinejmenším vedle něj, tak i na Ukrajině již dávno nastoupilo systematické a intenzivní plošné raketové a letecké, místy i dělostřelecké ničení měst a vesnic s prioritním útočením na občanskou infrastrukturu, zejména na školy a nemocnice (Pergler 2022). WHO dne 22. března oznámila, že podle jejích údajů ruská vojska zničila na Ukrajině 10 nemocnic a přes 250 menších zdravotnických objektů.¹⁸ Ztráty na životech ukrajinských civilistů, včetně dětí, tak rychle rostou. Válku však ani toto excesivní barbarství, které otrásá evropskou veřejností (samozřejmě vyjma části nadále lhotejných politiků) nedokáže ukončit, tedy donutit Ukrajinu ke kapitulaci, „aby ukončila hromadné masakrování civilistů“.

Od poloviny března tak z USA a návazně z Moskvy opakovaně zaznívá varování před přechodem ruské armády k užití zbraní hromadného ničení nebo přinejmenším k terorizování částí Ukrajiny a s ní i Evropy (ale samozřejmě také Ruska) cíleným zničením a zapálením atomových elektráren. Podle mínění vojenských expertů sice není pravděpodobná atomová varianta eskalace války

¹⁷ Toto strategické zaplavení umožnilo Ukrajincům zastavení ruské ofenzivy na Kyjev, a naopak zahájení protiútoku, viz Metzger 2022.

¹⁸ Problémem tohoto druhu opakovaně s odlišnými údaji publikovaných zpráv je neurčitá definice „nemocnice“, která nedovolí jasně poznat, kdy došlo ke zničení nemocniční budovy nebo areálu a kdy pouze o zásah do menšího zařízení, např. do městské kliniky nebo do porodnice.

(Badenhop 2022), a to jak vzhledem k poměrně komplikovanému formálnímu mechanismu povolení nasazení těchto zbraní, tak k obavám z jejich problematického technického stavu a tedy spolehlivosti. Nadto by je museli uvést do skutečné bojové pohotovosti a odpálit odborníci, kteří na rozdíl od Putina nemají sebezníčující motivaci. Oproti tomu nasazení chemických zbraní – vzhledem k tomu, že je ruské letectvo použilo již v Sýrii – je relativně pravděpodobnější. Oba tyto smrtící nástroje však především působí paralyzujícím způsobem na představitele NATO a některé vlády EU (Wiegel – Schuller 2022).¹⁹

Globální důsledky války o Ukrajinu

Putinova (nevyhlášená) brutální válka proti Ukrajině s cílem (nejen) kulturně definitivně eliminovat ukrajinský národ, zablokovat, resp. vrátit zpět jeho úspěšnou „západoeuropeizaci“ a vazalsky připojit ukrajinský prostor k Rusku trvá v jednom ze svých rozměrů již od února 2014, v plné šíři a hrůze pak od února letošního roku. Až nyní, tedy po osmi letech, válka přestala být tématem politiky bagatelizovaných expertů a vešla do vědomí evropské a světové veřejnosti. Najednou se hovoří o tom, že jde o nejzávažnější zásah do Evropy od roku 1945, resp. do globálního řádu od roku 2001. Proč?

Nejde „pouze“ o nepředstavitelnou ruskou brutalitu a pohrdání jak normami mezinárodního práva a nejrůznějšími, dosud vysoce hodnocenými a jak vidno nevymahatelnými, konvencemi na ochranu civilního obyvatelstva, tak vládami a organizacemi tak zvaného demokratického světa, a to v míře, kterou si nikdo již – v Evropě – nedokázal představit. Podstatnější je, že tato „regionální“ nebo dokonce „lokální“ válka svými důsledky citelně zasáhla celý svět, a to v celé řadě rovin.

Překvapivé bylo již 2. března odhlasování rezoluce Valného shromáždění OSN „Agrese vůči Ukrajině“, v níž zazněl požadavek, „aby Ruská federace okamžitě přestala používat sílu na Ukrajině a zdržela se jakýchkoliv dalších ilegálních výhrůžek nebo používání síly proti jakémukoliv členskému státu (OSN)“.²⁰

¹⁹ Zde je s odkazem na politické i vojenské autority probrán problematický odstrašující efekt ruského atomového arzenálu, ale i stávající koncepty německého „podílnictví“ na nasazení amerických atomových střel, skladovaných ve Spolkové republice, resp. podobné aktuální „předběžné nabídky“ zemím východního křídla NATO ze strany Francie.

²⁰ *Valné shromáždění OSN odsoudilo ruskou invazi poměrem 141 ku pěti hlasům. Čína se zdržela*, Česká televize / ČT24 24. 3. 2022. Dostupné z <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/3449820-valne-shromazdeni-osn-prijalo-rezoluci-odsuzujici-ruskou-invazi-na-ukrajinu> [cit. 2022-03-22].

Rezoluce odsoudila i rozkaz ruského prezidenta Vladimira Putina z 27. února, jímž uvedl jaderné síly své země do vyššího stupně pohotovosti. V hlasování se 141 zemí postavilo za rezoluci, Rusko a pouhé čtyři země (Bělorusko, Sýrie, Eritrea a Severní Korea) hlasovaly proti rezoluci a 35 zemí (v principu většinou dosavadní spojenci Ruska plus velmoci Čína a Indie) se hlasování zdrželo.

Tak jednoznačný výsledek diplomaté ani žurnalisté předem nepředpokládali. Ještě v den hlasování bylo za pěkný výsledek označováno získání více než stovky kladných hlasů... Konečné skóre bylo vyjádřením šoku z ruského přepadu sousední země i obav jinak „proruských“ zemí z důsledků případného kroku mezi Putinovy „poslední věrné“. Byla to i předzvěst přeskupení globálních mocenských aliancí, kdy některé země usoudily, že ruskou pomoc a ochranný vliv bude v budoucnosti zřejmě třeba vystřídat přimknutím se k jiným „velkým hráčům“ (zřejmě hlavně k Číně).

Svět po Putinově válce (dnes je již zřejmé, že rozhodně neskončí ruským vítězstvím, nýbrž buď se Ukrajina uhájí, nebo dojde k patu, který bude řešen diplomaticky) bude méně globální, ve smyslu přesunu akcentu z ekonomické optimalizace outsourcovaných výrob k dominanci ekonomické, energetické i vši ostatní (tedy i vojenské) bezpečnosti. To znamená vyšší investice do vyzbrojení armád a jejich výcviku, respektive kooperace v rámci NATO i dalších paktů. Vidíme ale také přinejmenším dílčí rozhodnutí a úsilí o navrácení strategicky významných výrob z „třetího světa“ zpět do metropolitních oblastí, a to nejen pro státy, velké korporace, ale pravděpodobně pro celé segmenty průmyslu. V mnoha ohledech tu bude navázáno na tendence započaté již za (dodnes doufejme jen doznívající) covidové pandemie, sektorová deglobalizace však postoupí podstatně dále.

Význam ukrajinského průmyslu a IT sektoru pro Evropu a svět

Nejde však „jen“ o výroby. Právě z bezpečnostních důvodů se to bude týkat například také rozsáhlé oblasti softwarových a internetových služeb, respektive vývojových prací. Ty byly totiž v dosud minimálně reflektovaném, zřejmě ovšem ohromném rozsahu zadávány firmám v Rusku, na Ukrajině a v Bělorusku (Rosenbaum 2022). Vysoká kvalita invence softwarových vývojářů i provozních programátorů, spojená s relativně nízkými náklady a platy, vedla nejen Evropu k tomu, aby začala více využívat produkty i (např. servisní) služby firem z této oblasti (Rybak 2022). Velká část těchto firem a produktů ale již nikdy (nebo

nadlouho) nebude dostupná v důsledku ekonomických sankcí a protisankcí, resp. přerušení spolupráce s ohledem na bezpečnostní situaci (exemplárně budiž uvedena již od roku 2014 „proskribovaná“ firma Kaspersky).²¹

Softwarový svět se ale mění také proto, že ohromné množství IT odborníků (podle některých odhadů pracovalo v Rusku, Bělorusku a na Ukrajině přímo pro Západ 155 000 „ajtáků“, samostatné firmy, nabízející do zahraničí hotové produkty, v to samozřejmě nepočítaje) z těchto zemí právě emigrovalo a není zcela jasné kam, dílem proto, že jen pro Ukrajinu se udává, že většina z 200 000 zdejších, převážně mužských, pracovníků IT nastoupila do armády a bojuje.²² Jaký bude jejich osud a kdy, respektive kolik z nich se vrátí k dosavadní práci, nelze ani odhadnout.

Podobně platí, že nepředstavitelná vlna nucených migrací trvající již od roku 1945, v souvislosti s níž se očekává, že do střední a západní Evropy dorazí 8–10 milionů zejména ukrajinských žen a dětí, bude mít dlouhodobé důsledky pro populační situaci a (dosud hladový) pracovní trh řady zemí unie. I když absolutní většina utečenců doufá a sní o tom, že se co nejdříve vrátí domů, realita bude dlouhodobější. Ukrajina, zničená Putinovým vojskem, ekonomicky a sociálně oslabená, místy střednědobě neobyvatelná bude moci přijímat své občany ze zahraničí jen pozvolna. To znamená, že celá řada válečných migrantů již v EU zůstane trvale nebo dokonce za nim i po válce dorazí další členové jejich rodin. Přinejmenším část zemí EU (exemplárně ČR) přitom dosud nepředstavitelně zjednodušila azylové řízení, otevírá Ukrajincům pracovní trh a má zájem o jejich jazykovou a vzdělanostní integraci (srov. Miler 2022). Zda bude tato skutečnost v delší perspektivě pro poválečnou Ukrajinu příznivá, nebo zatěžující, nelze dnes ještě odhadnout.

Jako limitující faktor v tomto směru se jeví skutečnost, jak málo je „Evropa“ o Ukrajině informována. Teprve Putinova válka odhalila světu Ukrajinu, ten dosud podceňovaný, korupcí a vnitřními konflikty prý zmítaný, a tedy i pro EU neperspektivní stát „na východě“, jako nejen semknutou, kultivovanou, kulturní a demokratickou zemi, ale jako pro Evropu a svět v řadě ohledů nepostradatelnou bázi průmyslové, a hlavně zemědělské výroby. V principu odmítavý postoj většiny Evropské rady (především Německa, Nizozemí a Francie) k ukrajinskému přání urychleně se stát členem EU tu kontrastuje jak se vstřícností

²¹ *Usnesení Evropského parlamentu ze dne 13. června 2018 o kybernetické obraně* (2018/2004(INI)), Evropský parlament, dostupné z https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2018-0258_CS.html [cit. 2022-03-24].

²² Nemálo z nich ovšem dokáže spojit domobranu s prací, viz Turak 2022.

Evropského parlamentu, tak s míněním vlád i zákonodárných sborů, a ovšem podstatné části veřejnosti středo- a východoevropských členů EU (Kapern 2022; mak/ack 2022; Guthscker 2022).

Přitom právě válka a výpadky, které způsobila, ukazují, jak silně je ukrajinská ekonomika s tou „evropskou“ provázána: Najednou tak kupříkladu zjišťujeme, že ukrajinské továrny Ingas a Cryoin vyráběly celou polovinu světové produkce inertního plynu neonu, bez něž nepracují lasery na tisk mikroprocesorů.²³ Počátkem března byla světová zásoba neonu v klíčových mikroprocesorových firmách odhadována na dva měsíce a podstatné zvýšení produkce neonu v ostatních částech světa bylo označeno za nepřiliš pravděpodobné, respektive krátkodobě neproveditelné.

Z ukrajinských továren ale přicházela do středoevropských automobilek také prakticky veškerá palubní kabeláž. Již to přibrzdilo až zastavilo celou řadu nejen německých továren. Výpadek produkce automobilů letos podle odhadů dosáhne asi 15 %. Začíná se však kupříkladu nedostávat také do EU dovážené ukrajinské oceli... Ruské letectvo a dělostřelectvo cíleně do základů zničilo největší evropskou ocelárnu v Mariupolu (Jégl 2022).

Problémy s obilnicí poloviny světa

Nejtragičtější důsledky však bude mít Putinova válka pro zásobovací situaci ve světě. Na Ukrajině se v důsledku ruské invaze nepodařilo zasít jařiny (to je důležité pro kukuřici a olejninu, pšenice je ozimá) a celé velké oblasti byly válkou zničeny. Jako bolestivá otázka se objevuje sklizeň obilí. Bude už klid, nebo bude polní práce nadále rušit válka? A bude dost mužů, kteří budou sklízet? Černozemní pás Ukrajiny a Ruska je přitom zhruba od roku 2000 opět obilnicí Evropy, respektive vlastně celého světa. Dosud obě země podle WTO dohromady exportovaly asi 24 % světové produkce obilí (v tom rámci 30 % světové produkce pšenice) a Ukrajina nadto 70 % světové produkce slunečnicových semínek, resp. slunečnicového oleje. Jen z Ukrajiny se v minulých letech exportovalo 200 000 tun obilí denně! Velmi rychle to pomohlo stabilizovat světové ceny zejména pšenice a oleje. To vše je nyní do základů ohroženo. Zemi aktuálně hrozí hlad (již nyní je zásobovací situace země stabilizována jen

²³ *S válkou na Ukrajině se zastavila půlka světové produkce neonu potřebného k výrobě čipů*, Česká televize 12. 3. 2022, dostupné z <https://ct24.ceskatelevize.cz/ekonomika/3454210-s-vaalkou-na-ukrajine-se-zastavila-pulka-svetove-produkce-neonu-potrebného-k-vyrobe-čipů> [cit. 2022-03-12].

dodávkami evropských humanitárních organizací). Nejde však jen o důsledky omezené výsadby jařin a o problémy se sklizní. Potravinová krize s fatálními důsledky pro Ukrajinu i svět se začala vyhrocovat již od samého počátku války, a to v důsledku ruských akcí, cíleně zasahujících ukrajinský vývoz obilí a jeho zázemí (Radačičová 2022).

Ruská černomořská flotila totiž zablokovala, dílem zničila ukrajinské přístavy s terminály pro nakládání obilí (mj. největší ukrajinský terminál v Mariupoli). Je přitom opravdu nepochopitelné, že situace v černomořských přístavech a v nákladní dopravě a ruské akce v tomto prostoru převážně unikají pozornosti nespécializované žurnalistiky. Ruská armáda a námořnictvo přitom na širém moři, tedy jak v mezinárodních, tak v ukrajinských výsoštných vodách, napadá a zcela pirátsky konfiskuje nejen ukrajinské lodi s obilím, ale útočí i na lodi v konfliktu nezúčastněných států. Rusové tak potopili japonskou nákladní loď Helt, plující pod panamskou vlajkou (v Panamě je z daňových důvodů registrováno asi 4 500 lodí světové flotily) a dvě další panamské nákladní lodi byly útoky ruského námořnictva poškozeny.²⁴

V Černomoří je aktuálně ruskou flotilou zablokováno na 300 zahraničních nákladních plavidel s nákladem obilí. Zablokovány nebo zničeny jsou i klíčové ukrajinské exportní obilní terminály. Do jisté míry blokován však bude válečnou situací i vývoz ruského obilí, protože Černé moře je uzavřeno (i na ruské straně zůstal v provozu jen přístav v Soči) a ruské námořní zaminování ukrajinského pobřeží (s cílem znehybnění ukrajinské vojenské flotily v přístavech) nebylo stabilní: námořní miny byly odneseny větrem a proudy na širé moře. Rusko nadto cíleně zaminovalo i standardní trasy obchodních lodí. Mezinárodní organizace pro námořní plavbu OSN (IMO) proto žádá zřízení „modrých koridorů, aby zahraniční lodi mohly alespoň opustit Černé moře (Lehmann 2022).

Důsledky války pocítí nejen řada firem v Evropě, opírajících se o kvalitní ukrajinskou pšenici, ale především mnoho zemí Afriky a blízkého i středního východu (exemplárně Jemen a Libanon), kde se stravování obyvatelstva opíralo převážně o humanitární dodávky obilí a oleje prostřednictvím Světového potravinového programu (WFP) OSN. Tomu se již dnes obojího nedostává a ceny pšenice, respektive obecněji potravin dramaticky (o stovky procent) stoupají. Ruská invaze na Ukrajinu bude tak mít letos i v nejbližších letech za důsledek

²⁴ *Russisches Militär: Panama meldet Beschuss von Schiffen im Schwarzen Meer*, Die Zeit Online 17. 3. 2022, dostupné z <https://www.zeit.de/politik/ausland/2022-03/schwarzes-meer-panama-schiffe-russland> [cit. 2022-03-24].

hlad až rozsáhlý hladomor v celé řadě zemí. Aktuální odhad zní na více než 13 milionů hladovějících Afričanů. Podle ředitelky WTO Ngozi Okonjo-Iwealaové to znamená stovky tisíc mrtvých a velmi pravděpodobně impulsy k zoufalým hladovým povstáním a masovým „hladovým migracím“. Invaze na Ukrajinu tak může vést k celosvětové potravinové krizi, varuje OSN.²⁵

Zoufalá stravovací situace je zostřena ještě tím, že skokově zdražují hnojiva vyráběná na bázi zemního plynu. Pro řadu afrických zemí se stávají finančně nedostupnými. Rusko je také největším světovým exportérem močoviny, tedy klíčové suroviny pro výrobu dusíkatých hnojiv, a třetím největším exportérem potaše, tedy draselných hnojiv. To vše je nyní do velké míry blokováno.

Putinova válka a světová energetika

Tím se zároveň dostáváme k dnes snad nejskloňovanější tematice aktuálního sankčního katalogu, tedy k důsledkům Putinovy války pro trh energií, resp. trh energetických nerostů, které ovšem jsou i významnou surovinou pro řadu chemických výroby. Dramatické celosvětové zdražení energií bylo způsobeno již jen psychologickým faktorem Putinovy války (Rusko v důsledku zcela nezodpovědné energetické politiky řady evropských států a zejména ekonomického obra Německa kryje 40 % evropské spotřeby zemního plynu a velké segmenty importů ropy, černého uhlí i uranu do EU). Již teď se ovšem „Putinova ropa“, nabízená mimo dlouhodobé kontrakty, stává světově neprodejnou. I to má nemalé politické důsledky (např. ve vztahu Evropy a USA k Íránu).

Bouřlivý spor o zpřísnění nebo absolutizaci energetických sankcí vůči Rusku, resp. strach z toho, že kohouty s energetickými surovinami uzavře Evropě Putin, provázají válku proti Ukrajině již od roku 2014, a samozřejmě o to intenzivněji nyní.²⁶ Je přitom jasné, že Evropa musí a chce z bezpečnostních

²⁵ *War in Ukraine could lead to food riots in poor countries, warns WTO boss*, The Guardian 24. 3. 2022, dostupné z <https://www.theguardian.com/world/2022/mar/24/war-ukraine-food-riots-poor-countries-wto-ngozi-okonjo-iweala-food-prices-hunger> [cit. 2022-03-24].

²⁶ Velmi intenzivní diskuze o neúnosnosti důsledných ekonomických sankcí, tedy především ukončení odběru energie z Ruska, probíhá v Německu. Politická scéna je rozštěpená, především však proti sobě stojí odborné mínění celé řady německých ekonomických ústavů i spolkové ekonomické akademie Leopoldina a zaryté, sociálním kolapsem německé společnosti vyhrožující, odmítání ukončení odběru zejména ropy a plynu ze strany představitelů SPD, ale i části vedení strany Zelených. K ekonomickým zdůvodněním plného ukončení odběru energie z Ruska srov. Hauser 2022, kde je i přehled klíčových německých ekonomů žádajících důsledné energetické sankce; Bachmann a kol. 2022; Schlögl a kol. 2022.

důvodů v nejkratší možné (z hlediska války a sankcí však nekonečně dlouhé) době dramaticky snížit či dokonce bezmála eliminovat importy energoproduktů z Ruska. Tato perspektiva již bezprostředně nyní vyhání ceny energií do nepříjemných výšek. Důsledkem je bohaté spektrum sociálních konsekvencí (nebezpečí podstatného omezení vytápění, problémy s výrobou elektrického proudu, zdražení pohonných hmot, zdražení dopravy, a tedy všech produktů – včetně potravin – s vysokým podílem dopravních nákladů atd. Dlouhodobě se všechno opět promítne do změn průmyslových i zemědělských výrob v celé Evropě a patrně po celém světě.

Zásadní – debatami o více než problematickém rusko-německém plynovodu Nord Stream 1 a zejména 2 již od roku 2005 provázený – problém s energií dováženou z Ruska, a tedy mocensky zneužitelnou a zneužitou, vede k podstatnému přehodnocení energetické budoucnosti Evropy a samozřejmě i k posunu obecných, globálních priorit. Globálně to znamená přinejmenším krátkodobý pokles významu klimatického obratu ve prospěch úsilí o zajištění energetické bezpečnosti a stability.

Putinova válka již teď prodloužila život evropským uhelným elektrárnám, a to zejména těm nejvíce znečišťujícím – hnědouhelným. Zároveň v řadě zemí „zachránila“ nebo podpořila jadernou energetiku. Kupříkladu Belgie již prohlásila, že odloží odstavení části svých jaderných elektráren (Nop/rb 2022). V Německu kolem tohoto tématu probíhá otevřená a drsná debata mezi pragmatiky (včetně „zeleného“ vicepremiéra Habecka) a nezlomně protiatomovými ideology: Bavorsko v této situaci žádá nejen udržení svých stávajících jaderných elektráren, ale i znovuoživení těch v prosinci nuceně odstavených. K tomu se přidává i skokově zvýšená ochota řady zemí (včetně ČR) k novým jaderným investicím.

Evropský energetický Green Deal přitom na důsledek Putinovy invaze nezemřel, jen byl přehodnocen: Válka na Ukrajině způsobila v Evropě skokový obrat k alternativním energiím, zlomila nedůvěru nebo zdráhavost ve vztahu k fotovoltaice, která nyní prožívá neuvěřitelný boom. Vzhledem k limitům aktuálních instalačních možností, omezených dodávkami dnes takřka monopolně v Číně vyráběných fotovoltaických panelů, ožily na celé řadě míst koncepty znovuotevření továren na fotovoltaické materiály, uzavřených v důsledku dumpingové čínské konkurence. Aktuální i rýsující se poptávka i problémy s dodávkami z Číny dávají výrobě zařízení na zelenou energetiku ekonomickou rentabilitu.

Regionální válka mění globální paradigma

Naznačený soubor ekonomických a technických změn iniciovaných důsledky Putinovy války bude mít ovšem i velké kulturní, názorové, hodnotové a politické konsekvence. Den ze dne se mění celá řada dosud neotřesitelných paradigmat. Tak, jak Putinova agrese dokázala stmelit Ukrajince v pevný občanský národ, odmítající vše, co by mohlo být vzdáleně připomínat „bratrství s Ruskem“, způsobila i přestrukturování bloků v EU, respektive politických poměrů v řadě evropských států. A podstatně se zvýšil – strachem z expanze války na teritorium EU vedený – zájem o situaci zemí východního křídla EU. Změny se ovšem netýkají jen evropských států: v USA válka zasáhla do kampaně před „midterms“, rázně potlačila vlnu levicového nadšení pro „cancel culture“ a přinejmenším dočasně odválala toto téma z politických bojů a otevřela úplně nová diskuzní pole (Sattar 2022).

Především však strach z Putina, z jeho ochoty otevřít III. světovou válku zbraněmi hromadného ničení nebo klasickou agresí vůči státům NATO, stmelil tuto dříve (nejspíše právem) za skomírající označenou organizaci. Tytéž obavy rychle „modernizovaly“ myšlení evropské politické reprezentace, samozřejmě až na v principu putinské obskuranty typu Orbánova Maďarska, kteří nevědí, zda je nebezpečnější připojit se k většině EU, nebo zůstat věrně po Putinově boku. Proces smíření se vlád největších evropských států s novou realitou je ovšem trapně pomalý. Státy „mladé“ východní části EU však pud sebezáchovy vede k nečekaným aktivitám (např. návštěva špičkové polské, české a slovenské reprezentace v obleženém Kyjevě 13. března).

Jako ohromný úkol se zatím jeví nutnost, aby EU a USA „kryly záda“ Ukrajině při vyjednávání o příměří a snad i o míru. Je ale otázkou, jaká bude cena takového míru. Pro prezidenta Zelenského a ukrajinskou vládu se rýsuje nabídka „ozbrojené neutrality“ a zřejmě i formálního uznání ruštiny za druhý státní jazyk (vzhledem k prokázané bezmezní loajalitě „ruských Ukrajinců“ vůči republice by to neměl být problém). Bude-li to ovšem ruské straně stačit pro „udržení tváře“, je otevřenou otázkou.

Již nyní začínají koncepční úvahy o mezinárodním fondu na znovuvybudování zničené země. I zde se jasně rýsuje názorový rozdíl mezi „starou“ a „novou“ EU, která by velmi ráda viděla rychlé přistoupení Ukrajiny do EU. Vzhledem k bohatství výše načrtnutých vazeb Ukrajiny k EU, respektive vzhledem k dosavadnímu významu Ukrajiny v globálním výměru je zejména německá a francouzská „zdrženlivost“ vůči tomuto partnerovi v podstatě skandální.

A ještě jeden ohromný úkol stojí před Evropou i světem. Až bude po válce a (doufejme) bude Rusko poraženo, ekonomicky se zhroutí nebo přinejmenším bude tou či onou cestou postupně deputinizováno, bude nutno vyvinout koncepty, jak především reálně učinit spravedlnosti zadost (Matta – Niedermann 2022), ale také jak tuto oblast, do níž by v případě dlouhodobého politicko-ekonomického vakua zřejmě expandovala Čína, po všech stránkách bezpečnostně stabilizovat. Tedy jak dlouhodobě eliminovat trvalou potenciální nebezpečnost Ruska pro Evropu.

Není přitom dobrou cestou již dnes (výhrušně) plakat nad ubohým Ruskem, jemuž bude muset být pomozeno. I s tím názorem se ovšem setkáváme v evropských a amerických médiích. Problematika „kdo může za putinský fašismus“, tedy postoje podsouvající vinu Evropě nebo atlantickému světu, by ovšem vystačila na další samostatnou úvahu.²⁷ Zejména v Německu nadto již nyní rychle ožívají tradiční proruské, ergo protievropské nálady části společnosti.²⁸

Nejdříve však musí Ukrajina zvítězit – s evropskou pomocí a za celou bytostně ohroženou Evropu. Poté se kontinent, zatím soustředěný na bezprostřední s válkou související dění, *definitivně* probudí do světa, který už s tím před 24. únorem letošního roku pravděpodobně nebude mít mnoho společného.

²⁷ V českém prostředí srovnej exemplárně Pithart 2022. Autor tu s pomocí nacistických propagandistických stereotypů („pomstychtivé mírové smlouvy“ z Versailles) vytváří realitě vzdálený obraz Sovětského svazu, resp. Ruska, dohnaného k putinovskému nacismu „Západem“: „Sovětský svaz, zakrátko Ruská federace, si svoji prohru ve válce studené musel vylízat až do samého dna. Žádná pomocná ruka se nenabídla. Žádná velkorysá půjčka. Jen pár expertů západních soukromých finančních institucí bylo u toho, když bylo vmžiku rozkradeno obrovské, hlavně nerostné bohatství země. Následovalo prudké zchudnutí a zárodky střední třídy byly zničeny. Vrcholem se stal státní bankrot Ruské federace v roce 1998. Od té doby jsou v Rusku vlastně skoro všichni alergičtí na pojmy jako demokracie či liberální svobody.“

²⁸ „Po počátečním šoku se však v německé mediální debatě již opět ožívají dočasně utichlé hlasy těch, kteří Západu vyčítají, že nereaguje na ruskou citlivost, varují před eskalací konfliktu prostřednictvím dodávek zbraní na Ukrajinu i tvrdých opatření vůči Rusku a radí Ukrajincům, aby se vzdali odporu a vyhnuli se tak dalším obětem. Stále je to jen menšina, která takto mluví. Pokud by však jejich postoj opět ovládl debatu v Německu, jako tomu bylo od anexe Krymu před osmi lety až do doby před několika týdny, mohlo by to mít fatální následky. To, co se tváří jako zájem o mír a odpor proti údajné protiruské agitaci, je ve skutečnosti výzva k ústupkům vůči režimu, který záměrně terorizuje a zabíjí civilní obyvatelstvo na Ukrajině“ (Veser 2022). Srovnej též názor švýcarského historika – Schmid 2022.

Jiří Pešek je historik, řádný člen Učené společnosti ČR. Působí jako profesor Fakulty humanitních studií UK. Zaměřuje se na dějiny střední a východní Evropy od 15. do 21. století. Jeho práce se zabývají zejména dějinami měst, kultury a vzdělanosti, vědy a historiografie. Kontakt: Jiri.Pesek@fhs.cuni.cz

Nina Lohmann je historička působící v Archivu hlavního města Prahy a na Fakultě humanitních studií UK. Specializuje se na dějiny měst v období nacismu, dějiny vědy, kultury a historiografie ve 20. století. Kontakt: Nina.Lohmann@praha.eu

Prameny a literatura

- Adams, Paul. 2022. „War in Ukraine: Change of emphasis or admission of failure by Moscow?“ *BBC News* 25. 3. 2022. Dostupné z <https://www.bbc.com/news/world-europe-60882156> [cit. 2022-03-25].
- Asman, Moše Ruben. 2022. „Apel hlavního ukrajinského rabína Moše Rubena Asmana ‚na všechny lidi dobré vůle‘ v Rusku z 1. března 2022.“ *МОЕ ОБРАЩЕНИЕ КО ВСЕМ ЛЮДЯМ ДОБРОЙ ВОЛИ!!!*. Dostupné z <https://www.youtube.com/watch?v=ArVtF-hhdLQ> [cit. 2022-03-08].
- Baberowski, Jörg. 2022. „Putins Angriff auf die Ukraine: Ein Krieg, erfüllt vom Geist der Rache.“ *Frankfurter Allgemeine Zeitung* 1. 3. 2022.
- Badenhop, Peter. 2022. „Früherer US-General Hodges: ‚Die Russen werden militärisch keinen Erfolg haben.‘“ *Frankfurter Allgemeine Zeitung* 22. 3. 2022.
- Bachmann, Rüdiger a kol. 2022. *Was wäre, wenn...? Die wirtschaftlichen Auswirkungen eines Importstopps russischer Energie auf Deutschland*. ECONtribute Policy Brief No. 029, March 2022. Dostupné z https://www.econtribute.de/RePEc/ajk/ajkpbs/ECONtribute_PB_029_2022.pdf. [cit. 2022-03-22].
- Becker, Wibke. 2022. „Wolodymyr Selenskyj: Der Präsident, dem die ganze Welt zuhört.“ *Frankfurter Allgemeine Zeitung* 5. 3. 2022.
- Braithwaite, Sharon. 2022. „Zelensky refuses US offer to evacuate, saying ‘I need ammunition, not a ride’.“ *CNN* 26. 2. 2022. Dostupné z <https://edition.cnn.com/2022/02/26/europe/ukraine-zelensky-evacuation-intl/index.html> [cit. 2022-03-22].
- Bremer, Thomas. 2018. „Konflikt der Patriarchen. Über Orthodoxie und Autokephalie.“ *Osteuropa* 8–9/2018: 99–108.
- Brüning, Alfons. 2018. „‘Einfach orthodox?’ Ukraine: die Gläubigen und die Gesellschaft.“ *Osteuropa* 8–9/2018: 119–138.
- Bucholz, Martin-Paul. 2018. „Die Autokephaliebestrebung als Spiegelbild des Kampfs um die Unabhängigkeit von Russland.“ *Ukraine-Analysen* Nr. 207, 26. 10. 2018. Dostupné z <http://www.laender-analysen.de/ukraine/pdf/UkraineAnalysen207.pdf> [cit. 2022-03-20].
- Danda, Oldřich. 2022. „Pojar: Rusku se nedaří, najelo na taktiku spalené země.“ *Právo* 12. 3. 2022. Dostupné z <https://www.novinky.cz/domaci/clanek/pojar-rusku-sedari-najelo-na-taktiku-spalene-zeme-40390005> [cit. 2022-03-22].

- Detsch, Jack. 2022. „Winging It’: Russia Is Getting Its Generals Killed on the Front Lines.“ *Foreign Policy* 21. 3. 2022. Dostupné z <https://foreignpolicy.com/2022/03/21/russia-generals-dead-ukraine/> [cit. 2022-03-25].
- Freedland, Jonathan. 2022. „We’re appalled by Putin now, but be clear: the west gave him the green light.“ *The Guardian* 25. 2. 2022.
- Gnauck, Gerhard. 2022a. „Kirchen und Ukraine-Krieg. Kein Gebet mehr für den Patriarchen.“ *Frankfurter Allgemeine Zeitung* 11. 3. 2022.
- Gnauck, Gerhard. 2022b. „Landwirt aus der Ukraine: ‚Auf unseren Feldern lagen Hunderte von Leichen.‘“ *Frankfurter Allgemeine Zeitung* 24. 3. 2022.
- Gnauck, Gerhard – Schmidt, Friedrich. 2018. „Moskau versus Konstantinopel: Orthodoxe Kirche steht vor Spaltung.“ *Frankfurter Allgemeine Zeitung* 17. 9. 2018.
- Gutschker, Thomas. 2022. „Beitrittsantrag der Ukraine: Die Tür ist auf, der Weg ist weit.“ *Frankfurter Allgemeine Zeitung* 11. 3. 2022.
- Hauser, Jan. 2022. „Möglicher Lieferstopp: Warum Deutschland ohne russisches Öl und Gas auskommen könnte.“ *Frankfurter Allgemeine Zeitung* 8. 3. 2022.
- Havel, Václav. 1990. „Projev prezidenta Václava Havla pro obě sněmovny Kongresu USA, Washington D. C., 21. února 1990.“ Dostupné z <https://cz.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/22/2015/12/Projev-prezidenta-Havla-v-Kongresu-1990.pdf> [cit. 2022-03-22].
- Hrytsak, Yaroslav. 2022. „Putin Made a Profound Miscalculation on Ukraine.“ *New York Times* 19. 3. 2022.
- Institut für Sicherheitspolitik an der Universität Kiel. 2022. *Wie ist die militärische Lage in der Ukraine einzuschätzen?* Dostupné z <https://www.ispk.uni-kiel.de/de/aktuelles/volltexte/wie-ist-die-militaerische-lage-in-der-ukraine-einzuschaetzen> [cit. 2022-03-20].
- Jégl, Pavel. 2022. „Rusové ničí ekonomiku Ukrajiny. Vybombardovali jedny z největších evropských oceláren.“ *Zprávy tiscali.cz* 19. 3. 2022. Dostupné z <https://zpravy.tiscali.cz/rusove-nici-ekonomiku-ukrajiny-vybombardovali-jedny-z-nejvetsich-evropskych-ocelaren-1-531057> [cit. 2022-03-20].
- Kapern, Peter. 2022. „Kaum Chancen auf einen ‚Blitzeintritt‘ in die EU.“ *Deutschlandfunk* 4. 3. 2022. Dostupné z <https://www.deutschlandfunk.de/ukraine-eu-europaeische-union-beitritt-krieg-100.html> [cit. 2022-03-12].
- Kappelera, Andreas. 1994. *Kleine Geschichte der Ukraine*. München: C. H. Beck.
- Kappelera, Andreas. 2003. „Great Russians“ and „Little Russians“. *Russian-Ukrainian Relations and Perceptions in Historical Perspective*. Washington: Treadgold.
- Kappelera, Andreas. 2017. *Ungleiche Brüder – Russen und Ukrainer vom Mittelalter bis zur Gegenwart*. München: C. H. Beck.
- Kasík, Pavel. 2022. „Ruským vojákům zjevně nefunguje tajná komunikace. Pozici hlásí Ukrajincům.“ *Seznam Zprávy* 14. 3. 2022. Dostupné z <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/tech-technologie-ruskym-vojakum-zjevne-nefunguje-tajna-komunikace-pozici-hlasi-ukrajincum-193359> [cit. 2022-03-25].
- Krawchuk, Andrij – Bremer, Thomas (eds.). 2016. *Churches in the Ukrainian Crisis*. Cham: Springer.
- Krivoshchev, G. F. (ed.). 1997. *Soviet Casualties and Combat Losses in the Twentieth Century*. London: Greenhill Books.

- Lavrov, Sergey. 2016. „Russia’s Foreign Policy in a Historical Perspective.“ *Russia in Global Affairs* 2016, 2, April/June. Dostupné z <https://eng.globalaffairs.ru/articles/russias-foreign-policy-in-a-historical-perspective> [cit. 2022-03-20].
- Lehmann, Norbert. 2022. „Russen sollen fünf Frachter mit Weizen aus Ukraine gestohlen haben.“ *Agrarheute* 21. 3. 2022. Dostupné z <https://www.agrarheute.com/markt/marktfruechte/russen-fuenf-frachter-weizen-ukraine-gestohlen-haben-591631> [cit. 2022-03-24].
- Mak/ack. 2022. „EU-Gipfel dämpft Hoffnungen der Ukraine auf schnellen Beitritt.“ *Deutsche Welle* 11. 3. 2022. Dostupné z <https://www.dw.com/de/eu-gipfel-d%C3%A4mpft-hoffnungen-der-ukraine-auf-schnellen-beitritt/a-61090224> [cit. 2022-03-12].
- Martens, Michael. 2022. „Gouverneur von Czernowitz: ‚Kanzler Scholz will ich fragen: Sind wir nicht schon im Dritten Weltkrieg?‘.“ *Frankfurter Allgemeine Zeitung* 19. 3. 2022.
- Matta, Samira – Niedermann, Marcel. 2022. „Carla Del Ponte zur Ukraine – ‚Justiz kann warten, aber Gerechtigkeit wird kommen‘.“ *SRF* 22.03.2022. Dostupné z <https://www.srf.ch/news/international/carla-del-ponte-zur-ukraine-justiz-kann-warten-aber-gerechtigkeit-wird-kommen> [cit. 2022-03-24].
- Metzger, Nils. 2022. „Ukraine versucht Befreiungsschlag bei Kiew.“ *ZDFheute* 25. 3. 2022. Dostupné z <https://www.zdf.de/nachrichten/politik/kiew-irpin-offensive-ukraine-krieg-russland-100.html> [cit. 2022-03-25].
- Miler, Marek. 2022. „Uprchlíci z Ukrajiny jsou pro ekonomiku příležitost, populace stárne a nové lidi potřebujeme, říká ekonom Mních.“ *Hospodářské noviny* 25. 3. 2022.
- Morcinek, Martin. 2022. „Ukrainer fluten Frontabschnitt bei Kiew.“ *ntv* 23. 3. 2022. Dostupné z <https://www.n-tv.de/politik/Ukrainer-fluten-Frontabschnitt-bei-Kiew-article23218577.html> [cit. 2022-03-25].
- Neumann, Willi – Dobbert, Steffen. 2017. „Russia: Putin’s Mercenaries.“ *Die Zeit* 6. 2. 2017.
- Nop/rb. 2022. „Belgien verschiebt Atomausstieg um zehn Jahre.“ *Deutsche Welle* 18. 3. 2022. Dostupné z <https://www.dw.com/de/belgien-verschiebt-atomausstieg-um-zehn-jahre/a-61182073> [cit. 2022-03-20].
- Pergler, Tomáš. 2022. „Bomby na nemocnice a blokády měst. Rusové opakují taktiku ze Sýrie.“ *Seznam Zprávy* 12. 3. 2022. Dostupné z <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/zahranicni-bomby-na-nemocnice-a-blokady-mest-rusove-opakuji-taktiku-ze-syrie-193253> [cit. 2022-03-12].
- Pithart, Petr. 2022. „Havel byl nejjasnozřivější státník Západu přelomu tisíciletí. Současnou válku jako by předvídal, USA ho neslyšely.“ *Deník N* 8. 3. 2022.
- Putin, Vladimir. 2020. *The Real Lessons of the 75th Anniversary of World War II*. Dostupné z <https://nationalinterest.org/feature/vladimir-putin-real-lessons-75th-anniversary-world-war-ii-162982?page=0%2C5> [cit. 2020-07-01].
- Putin, Vladimir. 2021. *Об историческом единстве русских и украинцев*. Dostupné z <http://kremlin.ru/events/president/news/66181> [cit. 2021-07-12].
- Putin, Vladimir. 2022. *Address by the President of the Russian Federation*, 21. 2. 2022. Dostupné z <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/67828> [cit. 2022-03-20].

- Radačičová, Simone. 2022. „Konflikt na Ukrajině zvyšuje cenu potravin. Může se to stát rozbuškou sociálních nepokojů v Africe i na Blízkém východě.“ *Hospodářské noviny* 23. 3. 2022.
- Reiche, Matthias. 2022. *Viele EU-Politiker unterstützen EU-Beitrittsantrag der Ukraine*, 3. 3. 2022. Dostupné z <https://www.mdr.de/nachrichten/welt/osteuropa/politik/eu-beitritt-ukraine-unterstuetzung-100.html> [cit. 2022-03-12].
- Rosenbaum, Eric. 2022. „Eastern Europe created its own Silicon Valley. Russia’s invasion of Ukraine risks it all.“ *CNBC* 5. 3. 2022. Dostupné z <https://www.cnb.com/2022/03/05/the-eastern-european-silicon-valley-boom-in-the-middle-of-russias-war.html> [cit. 2022-03-25].
- Rotte, Ralph – Schwarz, Christoph. 2010. „Das Gespenst des Postheroismus.“ *Die politische Meinung* Nr. 487, Juni 2010: 64–67.
- Rybak, Vitalii. 2018. „Ukraine’s an IT Powerhouse. So Why Isn’t It Making More?“ *The Atlantic Council* 17. 12. 2018. Dostupné z <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/ukraine-s-an-it-powerhouse-so-why-is-it-stuck-mostly-outsourcing/> [cit. 2022-03-25].
- Sattar, Majid. 2022. „Vereinigte Staaten: Der Krieg verdrängt den Kulturkampf.“ *Frankfurter Allgemeine Zeitung* 21. 3. 2022.
- Schlögl, Robert a kol. 2022. *Ad-hoc-Stellungnahme 8. März 2022, Wie sich russisches Erdgas in der deutschen und europäischen Energieversorgung ersetzen lässt*. Dostupné z <https://www.leopoldina.org/presse-1/nachrichten/wie-sich-russisches-erdgas-in-der-deutschen-und-europaeischen-energieversorgung-ersetzen-laesst/> [cit. 2022-03-09].
- Schmid, Ulrich. 2022. „Bücher über Russland: Die Putin-Versteher sind ein deutsches Phänomen.“ *Frankfurter Allgemeine Zeitung* 24. 3. 2022.
- Schmidt, Friedrich – Vesper, Reinhard. 2021. „Putin und die Ukraine: Wir sind doch ein Volk!“ *Frankfurter Allgemeine Zeitung* 14. 7. 2021.
- Schulze-Wessel, Martin. 2022. „Deutsche Irrtümer über Russland: Die Ukraine ist längst eine Nation.“ *Frankfurter Allgemeine Zeitung* 19. 3. 2022.
- Stanley, Jason. 2022. „The antisemitism animating Putin’s claim to ‘denazify’ Ukraine.“ *The Guardian* 26. 2. 2022.
- Švamberk, Alex. 2022. „Rusové se na umírání svých vojáků připravili. Mají mobilní krematoria.“ *Novinky* 3. 3. 2022. Dostupné z <https://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/clanek/rusove-se-na-umirani-svych-vojaku-pripravili-maji-mobilni-krematoria-40389029> [cit. 2022-03-04].
- Turak, Natasha. 2022. „‘Ukrainians are built different’: The software developers still working under Russian bombing.“ *CNBC* 4. 3. 2022. Dostupné z <https://www.cnb.com/2022/03/04/ukrainians-are-built-different-the-coders-still-working-under-russian-bombing.html> [cit. 2022-03-25].
- Vesper, Reinhart. 2022. „Blindheit gegenüber Putin: Es droht die Wiederholung der alten Fehler.“ *Frankfurter Allgemeine Zeitung* 24. 3. 2022.
- Wehner, Markus. 2022. „Botschafter Andrij Melnyk: Eine Zumutung für die politische Elite.“ *Frankfurter Allgemeine Zeitung* 21. 3. 2022.
- Wendland, Anna V. 2014. „Hilflos im Dunkeln. ‚Experten‘ in der Ukraine-Krise: eine Polemik.“ *Osteuropa* 64, 2014, 9–10: 13–33.

- Wiegel, Michaela – Schuller, Konrad. 2022. „Russlands nukleare Drohungen: Auf dem Weg zur Atommacht Europa.“ *Frankfurter Allgemeine Zeitung* 19. 3. 2022.
- Wikipedia. 2022. *List of Russian generals killed during the 2022 invasion of Ukraine*. Dostupné z https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Russian_generals_killed_during_the_2022_invasion_of_Ukraine [cit. 2022-03-26].
- Wysocka-Schnepf, Dorota. 2022. „General Gocuł: Putin jest po prostu wściekły. Początek tej wojny był początkiem jego końca.“ *Gazeta Wyborcza* 2. 3. 2022.
- Zelenskyj, Wolodymyr. 2022. „Projev ukrajinského prezidenta Zelenského v Kongresu USA, 16. 3. 2022.“ Dostupné z <https://ct24.ceskatelevize.cz/3455962-projev-ukrajinskeho-prezidenta-zelenskeho-v-kongresu-usa> [cit. 2022-03-16].